

Pia Lahtinen (toim.)

OHEISHUOLTAJUUS JA LASTENSUOJELU

-tietopaketti

Pia Lahtinen (toim.)

OHEISHUOLTAJUUS JA LASTENSUOJELU

- tietopaketti

© Pesäpuu ry 3. painos (12.6.2018)

Taitto: Piritta Schulz, Pesäpuu ry 2017

Kannen kuva: Pixabay

Julkaisija: Pesäpuu ry, Lähemmäs-projekti, Jyväskylä 2017

Rahoittaja: Raha-automaattiyhdistys ry (1.1.2017 alkaen STEA)

Opas- ja käsikirja 2/2017

978-952-7208-12-0 (PDF)

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 MITÄ OHEISHUOLTO JA OHEISHUOLTAJUUS TARKOITTAVAT?	5
2.1 Oheishuoltajuuden hakeminen ja päätöksenteko	6
2.2 Kuka voi hakea oheishuoltajuutta?	8
3 LAPSEN EDUN ARVIOINTI OHEISHUOLTAJUUSRATKAISUISSA	10
4 MILLAISISSA LASTENSUOJELUTILANTEISSA OHEISHUOLTAJUUTTA VOI HARKITA?	11
4.1 Oheishuoltajuusratkaisut avohuollossa	12
4.1.1 Lapsen läheisverkoston kartoittaminen	12
4.1.2 Oheishuoltajuusratkaisut avohuollossa	13
4.1.3 Oheishuoltajuusratkaisut, kun lapsi tarvitsee sijoitusta ...	14
4.2 Oheishuoltajuusratkaisut sijaishuollossa	15
5 OHEISHUOLTAJUUSRATKAISUN VAIKUTUKSET	16
6 KÄYTÄNNÖN ESIMERKKEJÄ JA KYSYMYKSIÄ	21
7 LOPUKSI	24
LÄHTEET	26
LIITTEET	27

1. Johdanto

Tähän tietopakettiin on koottu tietoa oheishuoltajuudesta ja sen hakemisesta lastensuojelutyön näkökulmasta. Huoltajuuskysymykset liittyvät toki moneen muuhunkin lapsen elämäntilanteeseen, mutta oheishuoltajuusratkaisut lastensuojelussa ovat osoittautuneet hyvin tulkinnanvaraisiksi ja selkeyttä kaipaaviksi. Tietopaketti sisältää oheishuoltajuuteen liittyviä lainkohtia ja käytännön esimerkkejä sekä tietoa taloudellisesta tuesta ja menettelytavoista lastensuojelutyössä. Tarkoituksena on auttaa sosiaalityöntekijää arvioimaan yhdessä asiakkaiden kanssa, onko oheishuoltajuuden hakemiselle edellytyksiä ja varmistaako oheishuoltajuusratkaisu parhaiten lapsen etua. Käytännön ratkaisut tehdään aina lapsen etu huomioiden ja tapauskohtaista harkintaa käyttäen.

Työ oheishuoltajuutta koskevien kysymysten kokoamiseksi aloitettiin osana Pesäpuu ry:n Lähemmäs-projektia (2013-2016), jonka yhtenä tavoitteena on edistää ja tukea lasten ja perheiden selviytymistä läheisverkoston avulla ja löytää läheisjärjestelyillä uusia ratkaisumalleja lastensuojelun tukea vaativiin tilanteisiin. Projektia rahoitti Raha-automaattiyhdistys. Oppaan laatimisessa mukana ovat olleet aktiivisesti Terveystieteiden tutkimuskeskuksen Lastensuojelun käsikirja, Lähemmäs-projektin pilottialueet ja Oulun kaupunki sekä useat kommentoijat eri tahoilta. Työskentelyyn osallistuneet ja kommentoijat on lueteltu tietopaketin lopussa.

Tarkoituksena on ollut selkiyttää haastavaa huoltajuusratkaisujen, lastensuojelun, perhehoidon ja sukulais- ja läheissijoitusten maastoa lapsen edun näkökulmasta ja koota lastensuojelun työntekijöiden avuksi tietoa oheishuoltajuuden mahdollisuuksista lastensuojelutyössä. Tietopaketti julkaistiin vuonna 2017 ja sitä päivitettiin vuonna 2018 oheishuoltajien kysymysten ja asiantuntijoiden kommenttien perusteella.

Tietopakettia ja oheishuoltajuuskysymyksiä pääsee kommentoimaan jatkuvasti osoitteessa <https://pesapuu.fi/toiminta/perhehoito/oheishuoltajuus/>.

2. Mitä oheishuolto ja oheishuoltajuus tarkoittavat?

Oheishuoltaja on terminä puhekieltä. Viralliset rekisterit tuntevat vain käsitteen *huoltaja*, joka on joko lapsen biologinen vanhempi *tai muu henkilö, jolle huolto on uskottu tuomioistuimen päätöksellä*. Tässä tietopaketissa oheishuoltajalla tarkoitetaan jälkimmäistä.

Oheishuolto tarkoittaa nimensä mukaisesti sitä, että henkilö määrätään lapsen huoltajaksi vanhemman tai vanhempien *ohella*. Silloin lapsella on aina useampi kuin yksi huoltaja. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, *LHL*, 361/1983, 9 § 1 mom 4. kohta)

Oheishuoltaja on henkilö, joka on tuomioistuimessa suostumuksensa perusteella määrätty toimimaan lapsen huoltajana vanhemman tai vanhempien *ohella*. (LHL 9 § 1 mom 4. kohta)

Sijaishuoltaja. Erittäin painavasta syystä käräjäoikeus voi hakemuksesta määrätä lapselle myös sijaishuoltajan, joka hoitaa huoltajan tehtäviä vanhemman tai vanhempien *sijasta*, ei *ohella* (LHL 9 § 1 mom 4. kohta). Sijaishuoltaja”-käsite EI perustu lastensuojelulakiin eikä tarkoita perhehoitoon sijoitetun lapsen *sijaisvanhempaa*.

Sijaishuolto tarkoittaa huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai hallinto-oikeuden väliaikaismääräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona taikka muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. (Lastensuojelulaki 417/2007, LSL, 49 §)

Perhehoito on sopimukseen perustuvaa hoidon tai muun osa- tai ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä perhehoitajan yksityiskodissa tai hoidettavan kotona (perhehoitolaki 263/2015, 3 §).

Perhehoitaja lastensuojelussa tarkoittaa henkilöä, joka hoitaa tai järjestää huolenpitoa lastensuojelulain nojalla sijoitetulle lapselle omassa kodissaan tai lapsen kotona toimeksiantosopimuksen perusteella ja joka koulutuksensa, kokemuksensa tai henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella on sopiva antamaan sitä (perhehoitolaki 2 §, 3 §, 6 §). Perhehoitajan tehtävän luonteeseen liittyy sekä toimeksiantoso-

pimuksesta että lainsäädännöstä seuraavia velvollisuuksia, samoin perustuslain 118 §:ssä tarkoitettua virkavastuuta. Oheishuoltajan tehtävä puolestaan perustuu lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Perhehoitolain 16 § noudatetaan soveltuvin osin oheishuoltajan tilanteisiin. (Araneva 2017.)

Sukulais- tai läheissijoitus. Lapsi voidaan sijoittaa sukulaisen tai muun läheisen luo sekä avohuollon sijoituksen että huostaanoton ja kiireellisen sijoituksen yhteydessä. Sukulaisilla tai muilla läheisillä ei ole kuitenkaan erityistä oikeutta saada lasta luokseen asumaan, vaan sijoituspaikan valinnan lähtökohtana on kokonaisharkinnan kautta tehty arvio lapsen edusta ja sukulais- ja läheissijaisvanhemmaksi aikovan valmiuksista vastata lapsen tarpeisiin.

Yksityinen sijoitus (LSL 81 §) tarkoittaa tilannetta, jossa lapsen huoltaja sopii lapsen hoidosta ja kasvatuksesta muun *yksityishenkilön*, esim. sukulaisen luona. Tällöin ei kyse ole lapsen huostaanottoon liittyvästä sijoituksesta tai muutoinkaan sijoituksesta, johon sosiaalitoimi olisi myötävaikuttanut. Yksityisesti sijoitetusta lapsesta tulee ilmoittaa kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, joka pitää rekisteriä kuntaan yksityisesti sijoitetuista lapsista. Ilmoituksen on velvollinen tekemään sekä lapsen huoltaja että henkilö, jonka hoitoon lapsi on sijoitettu. Ilmoituksen saatuaan sosiaalitoimen kuuluu selvittää, onko yksityinen sijoitus lapsen edun mukainen. Tarvittaessa on tarjottava tukitoimia ja tarvittaessa seurattava tukitoimien riittävyyttä. (LSL 81 §)

2.1 Oheishuoltajuuden hakeminen ja päätöksenteko

Tuomioistuimien (ensiasteena kärjäoikeus) voi päättää, että lapsen huolto uskotaan vanhempien *ohella tai sijasta* yhdelle tai useammalle henkilölle, joka on antanut tähän suostumuksensa. (LHL 9 § 1 mom 4. kohta). *Oheishuoltajan* määrääminen edellyttää, että se on lapsen edun mukaista ja vanhemman sijasta määrättävän sijais-huoltajan määrääminen edellyttää lisäksi, että siihen on lapsen kannalta erittäin painavia syitä (LHL 9 § 1, 2 ja 4 mom).

Vanhempien välisellä sopimuksella huoltoa ei voida uskoa muille kuin lapsen vanhemmille. Jos siis huoltajuutta haetaan lapsen läheiselle, tulee tehdä kirjallinen hakemus kärjäoikeuteen. Oheishuoltajuus lakkaa lapsen täyttäessä 18 vuotta tai sitä ennen, jos kärjäoikeus on tehnyt määräaikaisen oheishuoltajuuspäätöksen. *Lastensuojelun päätökset* tehdään puolestaan lapsen asuinkunnan sosiaalitoimessa tai hallinto-oikeudessa.

Sosiaalitoimen tulee ryhtyä toimenpiteisiin lapsen huollon järjestämiseksi vanhempien välisellä sopimuksella tai tuomioistuimen päätöksellä, jos lapsi on pysyvästi muun kuin huoltajan tai huoltajiensa hoidettavana. Edellytys on, että menettely on lapsen edun mukaista. Asiassa tulee huomioida lapsen omat toivomukset ja mielipide sekä lapsen ja hänen vanhempiensa tai muiden huoltajien välinen suhde. (Asetus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 556/1994, 11 § 2 mom).

Lähtökohta on, että huoltajalla on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista henkilökohtaisista asioista. Tuomioistuin voi tarvittaessa antaa määräyksiä huoltajan tehtävistä, oikeuksista ja velvollisuuksista. Jos lapsella on kaksi tai useampia huoltajia, voi tuomioistuin myös päättää tehtävien jaosta huoltajien kesken. (LHL 9 § 3 mom). Tällaiset tehtävien jakomääräykset voivat koskea esimerkiksi lapsen päivähoitoa, etu- ja sukunimeä, terveydenhuoltoa, koulua, uskontoa ja passia.

Määrätessään oheishuoltajan tuomioistuin voi samalla määrätä, että oheishuoltajalla on oikeus päättää kaikista lapsen huoltoon kuuluvista asioista ilman muiden huoltajien suostumusta (vrt. LHL 9 § 3 mom). Oheishuoltaja voi siis päättää lapsen asumisesta yksin tai osallistua lapsen asumista koskeviin päätöksiin muiden huoltajien kanssa.

Oheishuoltoa koskevassa asiassa käräjäoikeus pyrkii aina selvittämään lapsen tilannetta sosiaalitoimelta. Oikeus voi pyytää pelkästään *lausumaa* eli kysyä, mitä lausuttavaa sosiaalitoimella on oheishuoltoasiaan, tai *olosuhdeselvitystä*. Jos vanhemman tai vanhempien hakemus käräjäoikeuteen on *ristiriitainen*, voi syntyä tarve sosiaaliviranomaisten selvitykselle. Tällöin käräjäoikeus pyytää selvitystä kunnan lastensuojelulta tai siitä yksiköstä, jossa tuomioistuimen pyytämät olosuhdeselvitykset yleensä tehdään. Aina kun lapsen huoltajuusasiassa on lastensuojelullisia perusteita, pyytää käräjäoikeus selvitystä sosiaaliviranomaisilta. Tuomioistuin ei ole sidottu sosiaaliviranomaisten tai vanhempien esittämiin vaatimuksiin ja vaihtoehtoihin, vaan asia on ratkaistava pelkästään lapsen edun lähtökohdista (Oheishuoltajuus uusperheessä 2017).

Olosuhdeselvityksen laatimiseksi tavataan oheishuoltajaksi ehdotettua henkilöä ja lasta tavallisimmin kotikäynnillä. Tapaamisen perusteella kirjoitetaan lyhyehkö olosuhdeselvitys (1-2 sivua). Joissakin tapauksissa laaditaan laajempi olosuhdeselvitys, jos lapsen asia on monimutkainen tai siinä on lastensuojelullista huolta.

Sosiaaliviranomaisen selvitys oheishuoltajuutta haettaessa on tarpeen

- jos oheishuoltajaa haetaan huoltajan tai huoltajien mielenterveys- tai päihdeongelmien tai lapsen hoidon laiminlyöntien vuoksi

- jos lapsi on tai on ollut huostaanotettuna ja sijoitettuna kodin ulkopuolelle.

Sosiaaliviranomaisten selvitystä ei yleensä tarvita, jos

- oheishuoltajaksi haetaan vanhemman uutta avo- tai aviopuolisoa ja
 - lapsella on ennestään vain yksi huoltaja,
 - lapsesta erillään asuva vanhempi ei vastusta hakemusta ja
 - hakemuksessa on riittävät perustelut lapsen edun mukaiselle oheishuoltajuuden määrittämiselle
- jos oheishuoltajaksi haetaan vanhemman kanssa parisuhteessa elävää samaa sukupuolta olevaa henkilöä ja
- toisesta biologisesta vanhemmasta ei ole tietoa tai hän ei vastusta hakemusta ja
- hakemuksessa on riittävät perustelut oheishuoltajuuden määrittämiselle.

2.2 Kuka voi hakea oheishuoltajuutta?

Lapsen huoltajuuden määrittämisestä pidetään lapsen oikeuksien kannalta niin merkittävänä asiana, että vanhemmat ja oheishuoltajaksi aikova(t) eivät voi sopia asiasta keskenään. Kun lapsen huolto uskotaan vanhempien sijasta tai ohella jollekin muulle henkilölle tai henkilöille, kysymyksessä on aina tuomioistuimen päätös.

Oheishuoltajuutta voi(vat) hakea

- 1) lapsen vanhemmat yhdessä,
- 2) toinen lapsen vanhemmista,
- 3) lapsen huoltaja tai
- 4) sosiaalilautakunta. (LHL 14 § 1 mom)

Yleensä oheishuoltajuushakemuksen käräjäoikeudelle tekevät lapsen huoltaja(t). Jos lapsi on huoltajan kuoleman vuoksi jäänyt vaille huoltajaa, hakemuksen käräjäoikeudelle voi tehdä joko sosiaalilautakunta tai lapsen sukulainen tai muu lapselle läheinen henkilö (LHL 14 § 2 mom). Sama koskee tilannetta, jossa kadonneet huoltajat on julistettu kuolleiksi. Jos lapsen huoltajina olleet vanhemmat ovat kadonneet eikä heitä ole vielä julistettu kuolleiksi, hakemuksen voi tehdä vain sosiaalilautakunta. Jos huoltajat ovat kadonneet, lapsen edunvalvonta on tarvittaessa mahdollista järjestää siten, että määrätään edunvalvoja huoltajan sijaan. Edunvalvojan sijaisen määrää näissä tapauksissa käräjäoikeus. Vanhempien kadottua on kuntienkin yleensä tarkoituksenmukaisempaa järjestää alaikäisen lapsen edunvalvonta siten, että lapselle määrätään huoltaja, joka toimii ilman erillistä määräystä myös edunvalvojana.

Jos lapsen vanhemmat tai kukaan lapsen läheisistä ei ole aloitteellinen hakemaan lapselle oheishuoltajuutta, lapsen kotikunnan sosiaalitoimen on tarvittaessa otettava vastuu sen hakemisesta tarvittaessa. Asia ratkaistaan siinä käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä lapsella on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka (oikeudenkäymiskaari 10 luku 13 §). Oheishuoltajuushakemuksen kustannuksista vastaa hakija.

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevaa asiaa käsiteltäessä on tuomioistuimen varattava lapsen vanhemmille ja huoltajalle tilaisuus tulla kuulluiksi, jos kutsu voidaan antaa heille tiedoksi (LHL 15 § 1 mom). Lasta voidaan kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, jos tämä on painavista syistä välttämätöntä asian ratkaisemisen kannalta. Kuuleminen voi tapahtua vain, jos lapsi tähän suostuu ja on ilmeistä, että kuulemisesta ei saata aiheutua lapselle haittaa. (LHL 15 § 2 mom). Vaikka hakijana olisi sosiaaliviranomainen, tuomioistuin kuulee aina vanhempia. Sosiaaliviranomainen voi liittää jo käräjäoikeuden hakemukseen vanhemman tai vanhempien suostumuksen. Lapsi ei ole huoltajuutta koskevassa päätöksenteossa asianosainen. Lapsen kuuleminen tapahtuu yleensä sosiaalitoimessa.

3. Lapsen edun arviointi oheishuoltajuusratkaisuissa

Lapsen etu on aina asetettava etusijalle kaikissa niissä julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia. Lapsen etu on siis perustavaa laatua oleva periaate. Lapsen etua määriteltäessä on kiinnitettävä huomiota lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 1 §:n ja lastensuojelulain 4 §:n mukaisiin kriteereihin.

Oheishuoltajuutta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota muun muassa oheishuoltajaksi esitettävän henkilön ja lapsen väliseen suhteeseen. Kun lapsen ja vanhemman elämässä on olemassa henkilö, johon lapsella on pitkä ja turvallinen suhde ja johon huoltajavanhempi luottaa, voi oheishuoltajuus tulla kyseeseen. Lisäksi tulee arvioida oheishuoltajaksi hakevan edellytyksiä toimia tehtävässään ja taata lapsen oikeus hyvää huoltoon (vrt. LHL 1 §) sekä oheishuoltajuuden määrittämisen vaikutuksia lapsen elämään tällä hetkellä ja tulevaisuudessa.

Oheishuollon määrittämisen perusteet voivat olla moninaisia. Oheishuoltajan määrittämiselle tulee päätöksentekohetkellä olla *lapsen edusta lähtevä tarve*. Oheishuoltoa ei ole tarkoitettu lapsen "testamenttaamiseksi" etukäteen jollekin henkilölle siltä varalta, että lapsen huoltajavanhemmalle sattuisi jotakin, mikä estäisi lapsen huoltajana toimimisen. Mikäli lapsen ainoa huoltaja sairastaa parantumattomasti, hän voi luonnollisesti hakea jo eläessään lapselleen oheishuoltajaa lähiverkostostaan. Huoltajan kuoltua lapsen huollosta päätetään kuitenkin sen perusteella, mikä päätöstä tehtäessä on lapsen etu.

Oheishuoltajuutta haettaessa lapsen edun arvioinnissa huomioidaan mm.:

- onko oheishuoltajan asema lapsen elämässä merkittävä ja vakiintunut,
- onko lapsen ja oheishuoltajuutta hakevan suhde muodostunut pysyväksi, vastavuoroiseksi ja turvalliseksi tai vastasyntyneen kohdalla muodostumassa sellaiseksi ja
- pystyvätkö lapsen vanhemmat, huoltajat ja oheishuoltajaksi aikova tekemään hyvää yhteistyötä lapsen asioissa.

4. Millaisissa lastensuojelutilanteissa oheishuoltajuutta voi harkita?

Seuraavassa on esimerkkejä tilanteista, jolloin oheishuoltajuus voi tulla kyseeseen. Esimerkit eivät kuitenkaan automaattisesti merkitse oheishuoltajuuden hakemisen tarvetta ja määräämistä. Jokainen tilanne on arvioitava yksilöllisesti lapsen kokonaistilanne ja etu huomioiden.

Esimerkkejä yleisimmistä oheishuoltajuusratkaisuista:

Oheishuoltajuutta haetaan enimmäkseen, kun lapsella ei ole lastensuojelun tarvetta, esimerkiksi uusperheissä (ks. Suomen Uusperheiden liitto ry) tai samaa sukupuolta olevien vanhempien perheissä (ks. Sateenkaariperheet ry). Suurin osa käräjäoikeuksien oheishuoltajuusratkaisuista liittyykin juuri tällaisiin lastensuojelun ulkopuolisiin tilanteisiin, esimerkiksi

- samaa sukupuolta olevien vanhempien perheet ja uusperheet,
 - jos oheishuoltajaksi haetaan samaa sukupuolta olevien parisuhteessa toista parisuhdekumppania, hakemus hyväksytään, jos biologisesta isästä ei ole tietoa tai jos hän ei vastusta hakemusta. Tilanteet voivat tarvita olosuhdeselvityksen, vaikka kyseessä ei olisikaan lastensuojeluasias.
- jos lapsen huoltaja on vakavasti sairas tai
- jos lapsen huoltaja tai huoltajat ovat kuolleet.
 - mikäli lapsen lähipiiristä ei löydy henkilöä, joka ottaa vastuun lapsen huoltajuuden hakemisesta, tulee kunnan sosiaalihuollon ottaa vastuu hakemuksen tekemisestä.

Esimerkkejä *lastensuojelun piirissä* olevista oheishuoltajuusratkaisuista:

- jos lapsen huoltaja tai huoltajat ovat pitkäaikaisesti vankilassa,
- jos huoltaja käyttää runsaasti päihteitä, eikä lapsella ole toista huoltajaa,
- jos huoltajat tarvitsevat muusta syystä tukea vanhemmuuteen

- jos huoltajat ovat itse alaikäisiä. Alaikäinenkin voi olla lapsensa huoltaja, mutta joskus voidaan oheishuoltajaksi hakea esimerkiksi lapsen isovanhempaa.
- jos lapsi on sijoitettu sukulaisten luokse avohuollon tukitoimena tarkoituksena arvioida lapsen tuen tarvetta, kuntouttaa lasta tai järjestää lapsen hoito tilapäisesti. Hallituksen esityksessä (252/2006) on asetettu tilapäisen hoidon takarajaksi kuusi kuukautta. Mikäli tämän jälkeen ei ole perusteita huostaanotolle ja lapsen asuminen tutussa paikassa on hänen etunsa mukaista, voidaan hakea lapsen asumisen muutosta sukulaiselle. Käräjäoikeus voi määrätä lapsen asumisesta myös siten, että hän asuu jommankumman vanhempansa luona (LHL 9.1 § 2 kohta). Lisäksi voidaan arvioida, onko tarpeen hakea sukulaiselle oheishuoltajuutta. Oheishuoltohakemuksessa voidaan hakea myös tehtävänjakomääräystä, mikäli vanhempi tai vanhemmat siihen suostuvat.

4.1 Oheishuoltajuuksratkaisut avohuollossa

Lastensuojelussa on toteutettava aina ns. pienimmän puuttumisen periaatetta. Tämän vuoksi ennen huostaanottoa ja sijoitusta tai niiden rinnalla tulisi arvioida oheishuoltajuuksratkaisua yhtenä lapsen edun mukaisena vaihtoehtona. Oheishuoltajuutta tulee arvioida ja se voidaan määrätä, jos sen katsotaan turvaavan lapsen etua, asemaa ja oikeutta, eivätkä huostaanoton ja/tai sijoituksen edellytykset mahdollisen oheishuoltajuuksratkaisun jälkeen täyty.

Lapsen asemaa ja etua voidaan turvata samaan aikaan usealla eri tavalla. Oheishuoltajuus voi olla vaihtoehto tilanteessa, jossa lapsi tarvitsee lähihuoltajan lisäksi muun luotettavan aikuisen tuekseen häntä koskevissa päätöksissä. Lastensuojelutyössä oheishuoltajuus tulee usein esille silloin, kun lapsen huoltajat tarvitsevat tukea lapsen asioiden hoidossa. Taustalla voi olla esimerkiksi huoltajan terveysongelma tai pitkä poissaolo lapsen elämästä. Oheishuoltajuus voi tuolloin olla lapsen ja huoltajan kannalta luonteva ratkaisu. Eri vaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista tulisi aina kertoa asiakkaille.

4.1.1 Lapsen läheisverkoston kartoittaminen

Ennen kuin lapsi sijoitetaan lastensuojelulain nojalla kodin ulkopuolelle on selvitetävä

- sen vanhemman, jonka luona lapsi ei pääasiallisesti asu,
- sukulaisten tai
- muiden lapselle läheisten henkilöiden

mahdollisuudet ottaa lapsi luokseen *asumaan tai muutoin osallistua lapsen tukemiseen* (läheisverkoston kartoittaminen, LSL 32 § 1 mom). Selvittäminen voidaan jättää tekemättä, jos sitä ei asian kiireellisyyden tai muun perustellun syyn vuoksi ole tarpeen tehdä. *Lapsen asumista ja sijoituspaikkaa koskeva asia on kuitenkin aina ratkaistava aina lapsen edun mukaisella tavalla.*

4.1.2 Oheishuoltajuusratkaisut avoimuudessa

Lapsi ei muuta oheishuoltajan luokse

Palvelutarpeen arvioinnissa (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, SHL, 36 § ja 43 §), johon voi sisältyä lastensuojelun tarpeen arviointi (LSL 26 §), tulee tarpeen mukaan selvittää, miten omaiset tai muut asiakkaalle läheiset henkilöt osallistuvat tämän tukemiseen. Selvityksen avulla voi lapsen ja vanhempien läheisverkostosta löytyä lapselle ja huoltajalle kumppaniksi tuttu ja turvallinen henkilö, jolla on riittävä kyky ja halu tukea lasta ja vanhempia. Mikäli lapsi ei muuta oheishuoltajan luokse, oheishuoltaja voi osallistua muulla tavoin lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin turvaamiseen.

Sukulaiselle tai muulle läheiselle voidaan harkita oheishuoltajuuden hakemista yhtenä lapsen edun mukaisena vaihtoehtona. Se ei kuitenkaan saa olla ratkaisu, jolla vältetään vahvempia lastensuojelun toimia tai kustannuksia, mikäli lapsen tilanne edellyttää niitä. Voi kuitenkin olla, ettei lapsella ole tarvetta lastensuojelun asiakkuudelle, vaan oheishuoltajan osallistuminen lapsen terveyden ja hyvinvoinnin turvaamiseen riittää mahdollisten yleisten sosiaalipalvelun lisäksi.

Oheishuoltajuuden määrittäminen edellyttää huolellista olosuhdeselvitystä tai sosiaalilautakunnan lausuntoa, ja huoltajat sekä oheishuoltajuutta harkitsevat tarvitsevat aikaa, tietoa ja tukea. Lapsen huoltajat eivät välttämättä tiedä tai osaa kysyä oheishuoltajuudesta. Heidän saatavissaan on kuitenkin oltava sosiaalihuollon neuvontaa ja ohjausta (SHL 6 §). Työntekijä voi ottaa oheishuoltajuusmahdollisuuden esille oma-aloitteisesti.

Lapsen asumisen siirtäminen huoltajuusjärjestelyin

Oheishuoltajuuden lisäksi voidaan hakea käräjäoikeudesta tarvittaessa *asumisen muutosta*. Tällöin lasta ei huostaanoteta, mutta hänen asuinpaikkansa muuttuu käräjäoikeuden päätöksellä. Mikäli lapsen asuinpaikka muuttuu oheishuoltajuuspäätöksen yhteydessä oheishuoltajan luokse, tehdään myös elatuksesta sopimus, jonka lastenvalvoja vahvistaa tai tuomioistuimella määrää. Oheishuoltaja hakee myös Kelalta lapsilisän itselleen. Lapsen huostaanotto, sijoittaminen sekä huoltajuus- ja asumis-

ratkaisut ovat siis erillisiä ratkaisuja, mutta voivat liittyä saman lapsen edun turvaamiseen yhtä aikaa tai peräkkäin.

4.1.3 Oheishuoltajuusratkaisut, kun lapsi tarvitsee sijoitusta

Sijaishuolto on lastensuojelulakiin perustuva käsite, jolla tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai hallintotuomioistuimen antaman väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. (LSL 49 § ja 83 §). Viimeistään ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle on lapsen läheisverkosto kartoitettava (LSL 32 § 1 mom; katso kpl. 4.1.1). Päätös lapsen huostaanotosta ja sijoittamisesta sijaishuoltoon tehdään viranhaltijan päätöksellä tai hallinto-oikeudessa (LSL 43 § 1 ja 2 mom).

Sosiaalitoimella on velvollisuus ryhtyä toimenpiteisiin lapsen huollon järjestämiseksi vanhempien välisellä sopimuksella tai tekemällä hakemus tuomioistuimelle, jos se on lapsen edun kannalta aiheellista (LSL 32 § 2 mom). Jos lapsen tilanne voidaan turvata siten, että lapsi siirtyy läheisen luokse huoltajuus- ja asumisratkaisujen kautta, tulee tätä vaihtoehtoa pitää ensisijaisena suhteessa huostaanottoon (HE 252/2006 vp). Ennen huostaanottoa tulee siis selvittää, voidaanko lapsen huoltajuus- ja asumisjärjestelyllä turvata lapsen etu ja välttyä lapsen huostaanotolta. Jos huoltajalla ja oheishuoltajalla on edellytykset asioista sopimiseen lapsen edun mukaisesti, oheishuoltajuus voi huostaanottoa lievempänä keinona tulla kyseeseen. Huoltajuus- ja asumisjärjestelyt eivät saa kuitenkaan koskaan vaarantaa lapsen etua. Huostaanottoon on velvollisuus ryhtyä, kun LSL 40 §:n mukaiset huostaanoton edellytykset toteutuvat, eikä lapsen etua voida muulla tavoin turvata.

Sukulais- tai läheissijoitus voidaan tehdä myös huostaanoton kautta. Tällöin lapsi sijoitetaan LSL 40 §:n perusteella.

Mikäli lapsi on välittömässä vaarassa, hänelle voidaan järjestää kiireellisesti sijaishuoltona hänen tarvitsemansa hoito ja huolto (LSL 38 §). Läheisverkoston kartoitus ja oheishuoltajuus ei yleensä tule kyseeseen kiireellisen sijoituksen yhteydessä sen kiireellisen luonteen vuoksi. Periaatteessa on kuitenkin mahdollista sijoittaa lapsi kiireellisestikin sukulaisen tai muun läheisen luokse. Myös avohuollon sijoitus on mahdollinen (LSL 37 §).

Oheishuoltajuuden hakeminen huostaanotetun lapsen perhehoitajalle

Huostaanotetun lapsen huoltajavanhemmalla säilyy lapsen huoltajuus; se ei automaattisesti siirry esimerkiksi sijaisvanhemmalle. Huostaanotetun ja sijoitetun lapsen perhehoitajalle on kuitenkin mahdollista hakea ja määrätä oheishuoltajuus. Oheishuoltajuuden hakemista sijaishuollossa voidaan harkita esimerkiksi silloin, kun lapsen huostaanotto voidaan lakkauttaa uskomalla lapsen huolto perhehoitajalle, jonka luokse lapsi on ollut sijoitettuna jo vuosia ja kun lapsi, vanhemmat ja perhehoitaja puoltavat hakemusta. Harkittaessa huoltajuuden hakemista perhehoitajalle ja huostassapidon lopettamista on tällaisessa tilanteissa varmistuttava, että LSL 47 §:n mukaiset huostassapidon lopettamisen edellytykset täyttyvät. Pitkissä sijoituksissa perhehoitajalle haettu ja määrätty oheishuoltajuus voi turvata lapsen etua esimerkiksi silloin, jos lapsi tarvitsee hoitoa tai väliaikaisesti toista, tarpeidensa mukaista sijaishuolto- tai hoitopaikkaa.

4.2 Oheishuoltajusratkaisut sijaishuollossa

Yksityinen sijoitus perustuu lapsen huoltajan ja henkilön, jonka hoitoon lapsi on sijoitettu, väliseen keskinäiseen sopimukseen (LSL 81 §, katso kpl. 2). Kunnalla ei ole siten velvollisuutta maksaa lapsensa hoitoon ottaneelle henkilölle esimerkiksi perhehoidon palkkiota.

Sosiaalitoimelle saattaa kuitenkin tietyissä tilanteissa syntyä velvollisuus tukea lapsen hoitoonsa ja kasvatukseensa ottanutta henkilöä tekemällä perhehoidon toimeksiantosopimus ja maksamalla perhehoidon palkkio sekä tarjota muuta tukea. Oikeuskäytännössä on katsottu, että jos kunta on *myötävaikuttanut* sijoitukseen ja välttänyt siten huostaanotosta aiheutuvat kustannukset, ei ole kyse yksityisestä sijoituksesta.

Huostaanoton edellytysten täytyessä lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, vaikka yksityisestä sijoituksesta olisi jo sovittukin tai lapsi olisi jo sijoitettu yksityisesti.

5. Oheishuoltajuusratkaisun vaikutukset

Oheishuoltajalle ei synny huoltajuusratkaisun myötä elatusvelvollisuutta. Oheis- ja sijaishuolto ei vapauta vanhempia heidän elatusvastuustaan. Elatusvelvollisuus siis säilyy lapsen vanhemmilla, jotka vastaavat lapsen elatuksesta kykynsä mukaan sopimuksen tai tuomioistuimen määräyksen perusteella. Elatuksen suuruus määräytyy lapsen tarpeiden ja vanhempien elatuskyvyn perusteella. Tuomioistuimen päätöksellä tulee lapselle määrätä edunvalvojan sijainen hyväksymään elatusapusopimus, kun lapsen vastapuolena (elatusvelvollisena) on lapsen vanhempi itse. Jos halutaan, että lapsi perii oheishuoltajan, on hänet adoptoitava (ks. Oheishuoltajuus uusperheissä 2017).

Jos kysymys on lapsen asumisesta huoltajan luona, joka ei ole lapsen vanhempi, on tämä otettava huomioon toimeentulotukea määrättäessä. Koska oheishuoltajalla ei ole lapseen nähden elatusvelvollisuutta, tämä merkitsee sitä, että toimeentulotukea määrättäessä on lapsen tilannetta arvioitava itsenäisesti eli omana taloutenaan. Lapsella on kuitenkin aina oikeus riittävään elatukseen; kehitystason mukaisten aineellisten ja henkisten tarpeiden tyydyttämiseen, tarvitsemaansa hoitoon ja koulutukseen sekä niistä aiheutuviin kustannuksiin (Laki lapsen elatuksesta 5.9.1975/704, 1 §).

Päädyttäessä oheishuoltajuusratkaisuun lapsen ja oheishuoltajan tuen tulee jatkua niin kauan, kun heillä on siihen tarvetta. Tällä tuella tarkoitetaan esimerkiksi sosiaalipalveluita, lastensuojelun tukitoimia ja sosiaalityöntekijän toteuttamaa yksilöllistä ohjausta, neuvontaa ja työskentelyä. Lapsen asiakkuus ja palveluiden tarve määräytyy sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain perusteella. Päätös oheishuoltajuudesta ja tukitoimien tarve arvioidaan siis aina lapsen tarpeiden ja edun mukaisesti.

Oheishuoltajan taloudellinen ja muu tuki määräytyvät lastensuojelulain 32 § 3 momentin ja 46.2 § sekä perhehoitolain 16 §:n mukaisesti:

Lastensuojelulaki 32 § 3 momentti

Henkilölle, jolle on uskottu lapsen huolto lapsen vanhempien ohella tai sijasta ja jonka luona lapsi asuu, tulee tarvittaessa turvata perhehoitajalain (312/1992) 4 §:n 1 ja 2 momentissa mainitut edellytykset lapsen hoitamiseksi ja kasvattamiseksi.

Lastensuojelulaki 46 § 2 mom

Jos lapsen huolto on lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain nojalla uskottu vanhempien sijasta perhehoitajain mukaisen toimeksiantosopimuksen tehneille henkilöille, voi sosiaalihuollosta vastaava toimielin edelleen maksaa näille lapsen ylläpidosta ja hoidosta aiheutuvaa korvausta sekä tarvittaessa palkkiota ja tukea lapsen hoitoa ja kasvatusta muutoinkin. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tulee, ennen kuin se tekee hakemuksen tai antaa tuomioistuimelle selvityksen lapsen huollon siirtämisestä toimeksiantosopimuksen tehneille henkilöille, sopia heidän kanssaan tässä momentissa tarkoitetuista tukitoimista sekä palkkiosta ja korvauksesta. Samalla tulee arvioida, onko lapselle tarpeen määrätä erillinen edunvalvoja.

Perhehoitolaki 16 §

Kun lapsen hoito ja huolenpito on järjestetty kodin ulkopuolisen sijoituksen sijasta läheisverkoston kartoituksen perusteella huoltajuus- tai oheishuoltajuusmääräyksellä muun kuin biologisen vanhemman luona, tulee lasta hoitavalle henkilölle maksaa tämän lain mukainen hoitopalkkio, 17 §:n mukainen kulukorvaus ja 18 §:n mukainen käynnistämiskorvaus. Lasta hoitavalle henkilölle on tarvittaessa järjestettävä myös 10 §:ssä tarkoitettuja palveluja ja tukitoimia.

Perhehoitolain mukaan siis lasta hoitavalle henkilölle tulee maksaa perhehoitolain 16 §:n mukainen hoitopalkkio, 17 §:n mukainen kulukorvaus ja 18 §:n mukainen käynnistämiskorvaus, kun lapsen hoito ja huolenpito on järjestetty

- 1) kodin ulkopuolisen sijoituksen sijasta,
- 2) läheisverkoston kartoituksen perusteella ja
- 3) huoltajuus- tai oheishuoltajuusmääräyksellä muun kuin biologisen vanhemman luona.

Kaikkien näiden kolmen ehdon tulee siis täyttyä. Lisäksi lasta hoitavalle henkilölle on tarvittaessa järjestettävä myös perhehoitolain 10 §:ssä tarkoitettuja palveluja ja tukitoimia. Näitä tukitoimia ovat esimerkiksi oikeus vapaaseen, hyvinvointi- ja terveystarkastusten järjestäminen sekä valmennus, työnohjaus ja koulutus.

Pääsääntö on, että kunnalle ei synny oheishuoltajuusratkaisussa korvausvelvollisuutta, vaan ensisijainen elatusvastuu on lapsen huoltajilla. Mikäli oheishuoltajuusrat-

kaisuun päädytään sosiaalitoimen *myötävaikutuksella*, voi kunnalle syntyä asiassa järjestämis- ja kustannusvastuu. Mikäli lapsi ei ole lastensuojelun asiakkaana tai kunta ei ole aloitteellinen vireille panija oheishuoltajuushakemuksessa, kunta ei ole velvollinen maksamaan korvauksia, kuten palkkiota, kulukorvausta, käynnistämiskorvausta, elatustukea, eläkettä tai muuta tukea oheishuoltajalle. Lastensuojelun näkökulmasta kyseessä on *ns. yksityinen sijoitus*, jossa huoltajavanhempi ja oheishuoltaja ovat keskenään sopineet lapsen muuttamisesta oheishuoltajan luokse ja johon sosiaalitoimi ei ole myötävaikuttanut. Lastensuojelun näkökulmasta työntekijän antaman sosiaalihuollon ohjauksen ja erilaisiin ratkaisuihin johtaneen myötävaikutamisen raja ei ole selkeä.

Aranevan (2016; 201, 293-295; 2017) mukaan perhehoitolaki syrjäytyy, koska lastensuojelulaki on erityislaki, jota asiassa tulee soveltaa. Perhehoitolaki säätelee erityislakina toimeksiantosopimukseen perustuvaa perhehoitoa, eikä oheishuoltajuusjärjestelyn kautta aikaansaatua siviilioikeudellista ratkaisua. Lapsen asuminen oheishuoltajan luona perustuu käräjäoikeuden päätökseen, eikä ole näin ollen laissa tarkoitettua perhehoitoa. Määrätty oheishuoltaja ei ole sopimussuhteessa kuntaan, eikä lapsen hoitoon ja kasvatukseen liity lastensuojelulain nojalla järjestettävään perhehoitoon liittyviä velvoitteita. Vaikka lapsi asuukin oheishuoltajan luona, jossa vanhemmat eivät asu, kyseessä ei silti ole perhehoitolain säätelemä toimeksiantosopimukseen perustuva perhehoito.

Vaikka lapsen huostaanotto olisi vältetty huoltajuusjärjestelyin, Aranevan (2016, 2017) mukaan tulee sovellettavaksi lastensuojelulain 32.3 §, joka ei ole niin velvoittavaa kuin perhehoitolain 16 §. Perhehoitolaki syrjäytyy, koska lastensuojelulain 32 §:n mukaan läheisverkostokartoituksen yhteydessä on saatu aikaan siviilioikeudellinen ratkaisu lapsen huollosta. Oikeuskäytännössä on kuitenkin katsottu, että tilanteissa, joissa sosiaalitoimi välttyy huoltajuusjärjestelyin lapsen ottamiselta huostaan ja sijaishuollon järjestämiseltä, syntyy sosiaalitoimelle velvollisuus oheishuoltajan tukemiseen perhehoitolain mukaisesti (esim. KHO 2013:175).

Huoltojärjestelyn syntymiseen myötävaikuttanut kunnan, joka on samalla välttänyt lapsen sijaishuoltoon liittyvät kustannukset, tulee kuitenkin sopia huoltajaksi ehdotetun henkilön kanssa taloudellisesta tuesta *ennen* huoltoa koskevan hakemuksen vireille panemista.

Lastensuojelulain 32.3 §:ssä on kysymyksessä oheishuoltajaksi ryhtyvän henkilön ja oheishuoltojärjestelyyn myötävaikuttaneen kunnan välinen *sopimusasia*. Kysymyksessä oleva sopimus ei kuitenkaan ole perhehoidon toimeksiantosopimus, koska oheishuoltaja ei ole perhehoitaja, joka saa tehtävän kunnalta, vaan oheishuol-

tajalle on uskottu huolto sekä oikeus päättää lapsen asumisesta käräjäoikeuden määräyksellä. Myös lastensuojelulain 46 § ohjaa sopimaan perhehoitajan kanssa taloudellisista asioista ennen kuin oheishuoltajuutta haetaan. Suositeltavaa on, että oheishuoltajuusjärjestelyn aikaansaanut kunta tekee yksityisoikeudellisen sopimuksen oheishuoltajaksi määrätyn henkilön kanssa niissä tilanteissa, joissa oheishuoltajalla on oikeus käräjäoikeuden päätöksen mukaisesti määrätä lapsen asumisesta ja jonka luona lapsi asuu. Sopimuksen nimeksi soveltuu esimerkiksi ”Sopimus oheishuoltajan tukemisesta lapsen hoitamiseksi ja kasvatuksesta” (LSL 32.3 §). Tämän pykälän perusteella kunnat maksavat korvausta oheishuoltajalle. Kunta on oikeushenkilö, jonka oikeutta tehdä yksityisoikeudellisia sopimuksia ei ole mitenkään rajattu. (Areneva 2017.)

Oheishuoltajalle tulee *tarvittaessa* maksaa lapsen hoidosta ja kasvatuksesta taloudellista tukea siten, ettei oheishuoltajalle itselleen synny elatusvastuuta lapsesta. Lapsen hoidosta ja kasvatuksesta maksettavan taloudellisen tuen täytyy kuitenkin olla tarveharkintaista. (Areneva 2017.)

Kuntien välisissä maksukäytännöissä on tällä hetkellä eroja; joissakin kunnissa oheishuoltajan taloudellinen tukeminen tapahtuu maksumääräyksellä. Toisaalla taas kaikille käräjäoikeuden vahvistamille lastensuojelun piirissä oleville oheishuoltajille tehdään perhehoitolain mukainen toimeksiantosopimus¹.

Oheishuoltajuudessa ei ole kysymys sopimusasiasta, vaan käräjäoikeuden määräyksestä, joten toimeksiantosopimuksen tekeminen ja siitä puhuminen voi olla tulkinanvaraista. Mikäli sosiaalitoimi on myötävaikuttanut oheishuoltajuusratkaisuun, oheishuoltajan ja kunnan välisen sopimuksen tekeminen kirjallisesti jo ennen päätöksen hakemista on erittäin suositeltavaa (ks. esim. LsL 46.2 §). Lapsen ja oheishuoltajan tarvitsemia palveluita voidaan tarkentaa asiakassuunnitelmassa (LsL 30 §). Oheishuoltajien yhteydenottojen perusteella oheishuoltajan ja kunnan välisiä sopimuksia on tarkastettu ja muutettu esimerkiksi lapsen ja oheishuoltajan asuinkunnan tai työntekijän vaihdoksen yhteydessä. Jos muutoksia tehdään, niiden keskeinen lähtökohta tulee olla lapsen edun varmistaminen.

Joskus oheishuoltajuusjärjestelyyn myötävaikuttaneen kunnan ja oheishuoltajan kotikunnan välillä voi syntyä eri näkemys tilanteesta. Ongelmia aiheutuu erityisesti silloin, kun kunnat voivat välttää lapsen sijoituksen oheishuoltojärjestelyllä. Usein oheishuoltajan kotikunnan viranomaisilla ei ole ollut tietoa asiasta ennen kuin oheishuoltaja hakee kotikunnaltaan perhehoitolain mukaisia korvauksia, koska lapsi asuu hänen luonaan ja koska ratkaisuun myötävaikuttanut kunta on ohjannut hänet hakemaan korvauksia. Ehdottoman tärkeää on siis se, että kunnat tekevät keskenään yh-

¹ks. esimerkiksi <https://www.perhehoitoliitto.fi/perhehoito/toimeksiantosopimus>

teistyötä ennen kuin oheishuoltajuushakemus laitetaan vireille ja että nimenomaan sijaishuollon kustannukset järjestelyn kautta välttänyt kunta tekee sopimuksen oheishuoltajan kanssa lapsen hoitamiseksi ja kasvattamiseksi tarvittavan taloudellisen tuen maksamisesta. Ennakollinen yhteistyö kuntien välillä on tärkeää siksikin, ettei syntyisi tilanteita, joissa lapsi joudutaan ottamaan huostaan pian oheishuoltajuusratkaisun jälkeen. (Araneva 2017.)

Mikäli kunta soveltaa oheishuoltajan tukemisessa perhehoitolakia, sitä tulisi soveltaa kokonaisuudessaan; pelkän taloudellisen tuen tarjoaminen ei riitä. Oheishuoltajat voivat tarvita huoltajina toimiessaan myös paljon muuta tukea, kuten ohjausta, neuvontaa, taloudellista tukea, koulutusta tai työnohjausta. Myös lapsi voi tarvita sosiaalihuollon tai lastensuojelun tukea oheishuoltajaratkaisusta huolimatta.

Huostaan otetun lapsen perhehoitajana jo aikaisemmin toimineelle voidaan hakea oheishuoltoa. Edellä mainittu LSL 46.2 § säättää, että taloudellista ja muuta tukea voidaan edelleen järjestää. Perhehoitajan kanssa on kuitenkin ennen määräyksen antamista sovittava palkkiosta, korvauksista ja muusta tuesta.

6. Käytännön esimerkkejä ja kysymyksiä

Oheishuoltajuusratkaisun pohtiminen herättää lastensuojelun työntekijöissä monia kysymyksiä. Useat niistä liittyvät lapsen asemaan ja asumiseen, huoltajien päätöksentekoon ja taloudellisiin kysymyksiin. Alla on pyritty vastaamaan joihinkin käytännön työntekijöiden oheishuoltajuutta koskeviin kysymyksiin:

Voidaanko lastensuojelun asiakkuus päätätä, kun lapsella on toimintakykyinen oheishuoltaja eikä lapsesta/lapsen asiassa ole lastensuojelullista huolta?

Oheishuoltajuusratkaisun jälkeen lastensuojeluasiakkuus voidaan päätätä, mikäli asiakkuudelle ei ole perusteita. Vanhemmat vastaavat lapsen elämästä kykynsä mukaan.

Jos vanhemmat itse ovat alkuunpanijoita asumisen muutoksessa oheishuoltajan luokse, eikä ole lastensuojelullisia perusteita muuttaa asumista, miten menettellään?

Mikäli kunta ei ole myötävaikuttanut ratkaisuun, kyseessä on ns. yksityinen sijoitus. Yksityisen sijoituksen osalta on noudatettava lastensuojelulain 81 § 2-3 momenttia, joiden mukaan on selvitettävä yksityisen sijoituksen sopivuus ja tarvittaessa järjestettävä tukitoimia. Kunta ei ole velvollinen maksamaan palkkiota oheishuoltajalle, jos se ei ole vaikuttanut ratkaisuun. Kunnalle voi syntyä perhehoitolain mukainen maksu- ja tukemisvelvoite, jos se on itse omilla toimillaan myötävaikuttanut tällaisten sijoituksen tai ratkaisun syntymiseen

Tehdäänkö oheishuoltajan kanssa toimeksiantosopimus ja onko tulo veronalaisista? Päättyykö palkkioiden ja kulujen maksu samalla kun perusteet lastensuojeluasiakkuudelle lakkaavat olemasta?

Jos oheishuoltajaa päätetään tukea läheisverkoston kartoituksen jälkeen ilman lapsen huostaanottoa (LSL 32.2§), tehdään oheishuoltajan kanssa sopimus ja noudatetaan sitä (ks. edellä). Tällöin veronalainen tulo muodostuu palkkiosta ja kulukorvauksesta. Palkkio ei ole palkkaa, vaan työkorvausta (KHO 10.3.1997 t. 561).

Huostaanoton jälkeisestä tilanteesta ei laissa valittavasti sanota mitään.

Onko oheishuoltaja elatusvelvollinen jälkihuollon jälkeen?

Oheishuoltajalle ei synny huoltajuusratkaisun myötä elatusvelvollisuutta. Oheis- ja sijaishuolto ei vapauta vanhempia elatusvastuusta, vaan se säilyy lapsen vanhemmilla. Vanhemmat vastaavat lapsen elatuksesta kykynsä mukaan sopimuksen tai tuomioistuimen määräyksen perusteella. Lapsen oikeus saada elatusta vanhemmiltaan päättyy, kun hän täyttää kahdeksantoista vuotta, mutta vanhemmat vastaavat lapsen koulutuksesta aiheutuvista kustannuksista myös sen jälkeen, kun lapsi on täyttänyt kahdeksantoista vuotta, mikäli se harkitaan kohtuulliseksi.

Mikäli lapsi on sijoitettu sijaishuoltoon (LsL 40 §) tai avohuollon tukitoimena (LsL 37 §), sosiaalitoimen on järjestettävä lapselle tai nuorelle jälkihuoltoa sijaishuollon päättymisen jälkeen. Edellytys jälkihuollon järjestämiselle on, että sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta ja kohdistunut lapseen yksin. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on ollut sijoituksen päättymisen jälkeen viimeksi lastensuojelun asiakkaana. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 21 vuotta.

Mikäli lapsi ei ole ollut sijoitettuna, oheishuoltajuusratkaisusta ei seuraa lapselle oikeutta jälkihuoltoon. Tosin kunta voi järjestää jälkihuoltoa myös muulle kuin lastensuojelun asiakkaana olleelle nuorelle (LsL 75 §).

Mitä asiakirjoja oheishuoltajuushakemuksessa tarvitaan?

Oheishuoltajan hakemiseen ei ole olemassa valmista lomaketta, vaan oheishuoltajuutta haetaan vapaamuotoisella hakemuksella. Tämän tietopaketin liitteessä on esitelty yksi malli oheishuoltajuushakemuksesta. Hakemus voi olla vapaamuotoinen lapsen asuinkunnan käräjäoikeudelle osoitettu hakemus, jossa on kerrottu hakemuksen aihe ja perusteet. Hakemus osoitetaan siihen käräjäoikeuteen, jonka tuomiopiirissä lapsella on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka.

Hakemuksessa tulee olla

- oheishuoltajaksi esitettävän suostumus
- lapsen iästä ja kehitystasosta riippuen hänen oma suostumuksensa

- huoltajan/huoltajien ja vanhemman/vanhempien suostumus. Ellei suostumusta ole, asianosaisille on varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Huoltajuusasioissa asianosaisia ovat lapsen biologiset vanhemmat ja adoptiovanhemmat. Lapsi ei ole asianosainen, mutta hänen toivomuksensa ja mielipiteensä tulee selvittää. Elatusapuasioissa lapsi ja 18 vuotta täyttänyt opiskeleva nuori tai hänen edustajansa ovat asianosaisia.

7. Lopuksi

Oheishuoltajuusratkaisuista on saatavilla vain vähän tutkimustietoa tai tilastoja. Tutkimusta ja koottua tietoa tarvittaisiinkin kiireesti lisää. Valmisteilla on yksi sosiaalityön oppiaineen pro gradu -tutkielma, joka toteutetaan oheishuoltajien haastattelututkimuksena (Lehtola).

Liitteessä 1 olevaan taulukkoon on koottu erilaisia tilanteita oheishuoltajuusratkaisuista.

Liitteessä 2 on esimerkki oheishuoltajuushakemuksesta käräjäoikeuteen.

Työryhmä

Anttila-Raitanen Tuija, perhehoidon koordinaattori, Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikkö

Lahtinen Pia, projektipäällikkö, Lähemmäs-projekti, Pesäpuu ry

Nurmela Marja Leena, palveluesimies/lastenvalvoja, Rovaniemen kaupunki

Pitkänen Tarja, johtava sosiaalityöntekijä, Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikkö

Santanen Johanna, sosiaalityöntekijä, Satakunnan lastensuojelun kehittämissyksikkö

Sulisalo Teija, palvelupäällikkö, Oulun kaupunki

Suomela Eveliina, sosiaalityöntekijä, Oulun kaupunki

Särkiö Hanna, erityisasiantuntija, Lähemmäs-projekti, Pesäpuu ry

Takkula Anne-Maria, palveluesimies, Oulun kaupunki

Tervo Jaana, erityisasiantuntija, päätoimittaja, Lastensuojelun käsikirja, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos

Lämpimät kiitokset kommentteistanne

Aaltonen Anna-Kaisa, ma. hovioikeudenneuvos, Helsingin hovioikeus

Araneva Mirjam, lakimies, VT, SOS-lapsikylä

Hakkarainen Pirjo, toiminnanjohtaja, Perhehoitoliitto ry

Pelkola Piia, johtava sosiaalityöntekijä, Helsingin kaupungin perheoikeudelliset palvelut

Poikela Soili, sukulaissijaisvanhempi, Sodankylä

Tuomi Marian, vs. johtava lastenvalvoja, Turun kaupungin lastenvalvojayksikkö

Lisätietoja ja kommentit tietopaketista

Pesäpuu ry

Pia Lahtinen, kehittämisspäällikkö

pia.lahtinen@pesapuu.fi

puh. 040 1881 461

Voit kommentoida myös kyselymme kautta:

<https://pesapuu.fi/toiminta/perhehoito/oheishuoltajuus/>

LÄHTEET

Araneva, Mirjam. (2016) Lapsen suojelu. Toteuttaminen ja päätöksenteko. Talentum Media.

Araneva, Mirjam. (2017) Sähköpostitiedonanto 1.3.2017

Hallituksen esitys eduskunnalle perhehoitolaiksi 256/2014 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perhehoitolain muuttamisesta 86/2016 vp

Laki lapsen elatuksesta 5.9.1975/704

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983)

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000)

Lapsen huolto, tapaaminen ja asuminen. Lastensuojelun käsikirja <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lapsen-asema-erotilanteessa/lapsen-huolto-tapaaminen-ja-asuminen> [viitattu 18.8.2016]

Lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus. Perheoikeuden peruskurssiaineistoa. Helsingin yliopisto. http://www.helsinki.fi/oikeustiede/oppiaineet/perhe_jaamistooikeus/materiaali/Lapsen_huolto_%20tapaamisoikeus_ja_elatus.pdf [viitattu 29.1.2016]

Lastensuojelulaki (417/2007)

Oheishuoltajuus uusperheissä (2017) <http://supli.fi/oheishuoltajuus-uusperheessa/> (viitattu 12.2.2017)

Perhehoitolaki (263/2015).

Yksityinen sijoitus (2018) Lastensuojelun käsikirja. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/muu-lapsen-tarpeen-mukainen-sijaishuolto> (viitattu 12.2.2018).

	Lastensuojeluprosessi	Juridinen perusta	Vaikutukset
Oheishuoltajuus (lapsi ei muuta oheishuoltajan luokse).	Lastensuojelun tarpeen selvittäminen. Tukitoimien järjestäminen.	Tuomioistuin antaa määräyksen; samalla voi antaa määräyksen miten tehtävä jaetaan huoltajien välillä.	Ei taloudellisia vaikutuksia suoraan, mutta sosiaalitoimi voi maksaa taloudellista tukea oheishuoltajalle syntyviin kustannuksiin oheishuoltajalle asiakassuunnitelmaan kirjattavalla tavalla (LSL 36 §; Lastensuojelun käsikirja > Avohuollon tukitoimet).
Lapsi muuttaa oheishuoltajan luokse.	1. Huostaanotto, hake- mus oheishuollosta sekä sijoitus oheishuoltajan luokse. 2. Lapsi muuttaa oheis- huoltajan luokse ja haetaan oheishuoltoa, mutta ei huostaanottoa.	Tuomioistuin antaa määräyksen; samalla voi antaa määräyksen miten tehtäviä jaetaan huoltajien välillä.	Huostaanotto; sovelletaan aina perhehoitolakia. Ei huostaanottoa: kunnalle saattaa syntyä velvollisuus perhehoitolain mukaiseen tukeen.
Yksityinen sijoitus.	Lastensuojelu ei mukana ratkaisussa; huoltaja ja lapsen luokseen ottava henkilö sopivat sijoituksesta. Huoltaja voi hakea oheishuoltajuutta lapsen luokseen ottavalle henkilölle.	Lapsen huoltaja ja lapsen luokseen ottava henkilö sopivat asiasta; voidaan hakea oheishuoltajuutta tuomioistuimelta; sosiaalitoimi ei mukana järjestelyissä (LSL 81 §).	Sosiaalitoimi ei kustannusvastuussa (ellei LSL 81.3 §:n mukainen tuki tai myöhemmin lastensuojeluasiakkuus).

LIITE 2

Oheishuoltajuushakemus

XX:n käräjäoikeudelle
Osoite

Asia: Huoltajuushakemus

Hakija: Kaija Virtanen
Sotu: ppkkvv-123A
Osoite:

Pyydän kunnioittavasti XX:n käräjäoikeutta määräämään puolisoni Veijo Virtasen (sotu) alaikäisen lapseni Viivi Virtasen (sotu) huoltajaksi ohellani lain lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 9 § 1 momentin 4 kohdan perusteella.

Hakemuksen perustelut:

Olen lapseni ainoa huoltaja. Lapsen isyyttä ei ole selvitetty.

Solmimme Veijo Virtasen kanssa avioliiton pp.kk.vvvv. Veijo Virtanen on käytännössä lapsen toinen vanhempi. Käytännön asioiden hoitamiseksi ja vanhemmuussuhteen vahvistamisen takia katson, että on lapsen edun mukaista vahvistaa Veijo Virtanen Viivi Virtasen toiseksi huoltajaksi. Huoltajuus vahvistaa ja turvaa Viivi Virtasen ja Veijo Virtanen isä-lapsi -suhdetta. Heidän välisen siteensä vahvistaminen huoltajuudella takaa lapselle jatkuvuuden, hyvinvoinnin ja turvallisuuden lapselle itselleen merkittävässä ja myönteisessä ihmissuhteessa.

Olemme avioliiton solmimisen jälkeen ottaneet perheellemme Virtasen sukunimen, joka on annettu myös lapselle. Veijo Virtasen vanhemmat ja sisarukset perheineen ovat ottaneet Viivi Virtasen avosylin suvun jäseneksi. Huoltajuus vahvistaa edelleen psykologisesti tätä yhteenkuuluvuutta.

Haluan, että Veijo Virtanen voi tarvittaessa hoitaa vanhemman tavoin kaikkia Viivi Virtasta koskevia asioita viranomaisten, terveydenhuollon, päiväkodin, koulun jne. kanssa, sekä edustaa lasta tarvittaessa. Samoin, mikäli Viivi Virtaselle sattuisi jotain, voisi Veijo Virtanen saada kaikki tarvittavat tiedot niin halutessaan.

Paikka, pp.kk.vvvv
Kaija Virtanen
Puh
(sotu)

Suostumus:

Pyydän XX:n käräjäoikeutta määräämään minut Kaija Virtasen (sotu) alaikäisen lapsen Viivi Virtasen (sotu) oheishuoltajaksi lain lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 9 § 1 momentin 4 kohdan perusteella.

Paikka, pp.kk.vvvv
Veijo Virtanen
Puh
(sotu)